

Nooit meer, in welke vorm dan ook”

Ds. Eeuwout Klootwijk

Achtergrond bij de Nationale Holocaust Herdenking

Op zondag 26 januari organiseerde het Nederlands Auschwitzcomité de Nationale Holocaust Herdenking bij het Spiegelmonument ‘Nooit meer Auschwitz’ in het Wertheimpark in Amsterdam. Dit jaar is het een bijzondere samenkomst vanwege de viering van 75 jaar bevrijding.

Hier leest u een schets van de achtergronden van de [Nationale Holocaust Herdenking](#), gevolgd door de betekenis van herdenken en gedenken, en enkele suggesties voor plaatselijke gemeenten hoe aan te sluiten bij de Holocaust Herdenking.

Holocaustherdenking

Op 27 januari 1945 werd het concentratie- en vernietigingskamp Auschwitz-Birkenau in het door Duitsland bezette Polen bevrijd. Op 1 november 2005 riep Kofi Annan, toenmalig secretaris-generaal van de Verenigde Naties, de bevrijdingsdatum van Auschwitz uit tot een dag van herdenking: The Holocaust Memorial Day. De Verenigde Naties heeft de dag ingesteld ter herinnering aan de holocaust, waarbij Joden, Sinti en Roma werden vervolgd, op transport gezet en vergast of anderszins vermoord. Wereldwijd worden de slachtoffers herdacht van de holocaust en andere genocides zoals die in Cambodja, Rwanda, Srebrenica en Darfur. Auschwitz is uitgegroeid tot universeel symbool voor de massavernietiging van onschuldige burgers, waarbij nooit mag worden vergeten dat Joden zinloos zijn vernietigd tijdens de Tweede Wereldoorlog.

De Nationale Holocaust Herdenking wordt georganiseerd door het Nederlands Auschwitz Comité en is sinds 2006 uitgebreid met de [Holocaust Memorial Day](#). De herdenking vindt plaats bij het Spiegelmonument Nooit Meer Auschwitz van Jan Wolkers in het Wertheimpark in Amsterdam. Jan Wolkers ontwierp dit monument, dat ook wel ‘Gebroken spiegels’ wordt genoemd, in 1977. Je ziet de hemel erin weerspiegeld, maar gebroken, geschonden. Verschillende keren is dit monument beschadigd of vernield, wat de tragiek alleen nog maar versterkt.

Jom haSjoa: Dag van vernietiging

Holocaust betekent letterlijk ‘brandoffer’. Ook al is dit niet de bedoeling, het zou kunnen suggereren dat dit offer nog enige betekenis zou kunnen hebben. De Hebreeuwse naam is veelzeggender: sjoa, vernietiging. De Joodse gemeenschappen over de hele wereld herdenken de Joodse slachtoffers op een eigen herdenkingsdag: Jom haSjoa, Dag van vernietiging. Het is een herdenkingsdag die aan de Joodse kalender is toegevoegd vanwege de sjoa, en die is gekoppeld aan de opstand in het getto van Warschau (19 april 1943). Op 12 april 1945 verklaarde de Knesset in Israël de 27 Nisan (27 april) tot Jom Hasjoa o’mered hagettaot (Herdenkingsdag voor de holocaust en de getto-opstand), die later Jom Hasjoa wehaoegewoera (dag van vernietiging en heldendom) ging heten, het laatste om aandacht te schenken aan de verzetsdaden tegen de nazi’s. Jom haSjoa valt in 2020 van maandagavond 20 april tot dinsdagmiddag 21 april.

Herdenken, gedenken en vieren

Dit jaar wordt op verschillende manieren stilgestaan bij 75 jaar bevrijding. Er is zelfs vanaf begin april tot en met 5 mei een ‘maand van de vrijheid’, georganiseerd door het Nationaal Comité 4 en 5 mei.

Een belangrijk bijbels en Hebreeuws woord voor gedenken is zachar. Dat is meer dan herinneren, de herinnering weer in je geheugen roepen. Het gaat niet om iets afgeronds in het verleden, maar om

een voortdurend bezig zijn met deze herinnering met het oog op het heden en op de toekomst. Gedenken heeft betekenis voor je handelen hier en nu, en strekt zich uit naar de toekomst. De Frans-Joodse rabbijn en filosoof Marc-Alain Ouaknin vertaalt het woord gedenken (bij 'Gedenk de sabbatdag ...') dan ook als: 'Herinner je je toekomst.' Hij speelt zo met een uitspraak van rabbi Nachman van Bratslav: 'Er is geen andere herinnering dan die aan de komende wereld.' Met andere woorden: de holocaust of sjoa herdenk je niet als een verschrikkelijk iets van toen ooit eens, maar je zegt tegen elkaar: dit mag nooit meer in welke vorm dan ook gebeuren. En het vieren van 75 jaar bevrijding is niet iets uit een afgerond verleden, maar je staat stil bij de verworvenheden van bevrijding, bij wat het betekent vrij te zijn. Dat heeft consequenties voor het leven samen met anderen.

Suggesties voor gedenken in gebeden, liederen en gedichten

Wat kan de plaatselijke gemeente doen rond de Nationale Holocaust Herdenking? Ze kan uiteraard aansluiten bij de herdenking in Amsterdam. Wellicht meer voor de hand liggend is dat er aandacht voor dit thema gevraagd wordt in de diensten en vieringen op deze zondag. De meest geëigende plaats daarvoor is in de voorbeden en de liederen. Er kan ook een gedicht of een andere tekst gelezen worden.

Lied 199 uit het Liedboek, Zingen en bidden in huis en kerk is een indringend lied, gedicht door Sietze de Vries: 'Koester de namen die wij hier gedenken.' Veel berijmde psalmen bezingen het woord 'gedenken'. Hier gaat het over God die zijn volk gedenkt en niet laat vallen. Zoals Psalm 89:17: 'Erbarm u over ons, wil onze smaad gedenken.' Of Psalm 102:6: 'Gij zult ons verlossing schenken, Sion eindelijk gedenken.' Er is zelfs de belofte van een wending in Psalm 68:9: 'Gij zult uw stad gedenken. Vorsten van verre bieden Hem terwille van Jeruzalem hun eerbied, hun geschenken.' Wanneer er een dienst van Schrift en Tafel is, zou lied 387 gezongen kunnen worden. 'Als wij van de feestwijn drinken, die Gij, Heer, ons geeft, leer ons dan om te gedenken, wie een lege beker heeft.' De Maaltijd van de Heer verbindt niet alleen maar maakt ook alert op de wereld buiten de kerkmuren.

In het liberaal joods gebedenboek staat een afdeling 'Jom haSjoa en 4-mei', met een bloemlezing aan gebeden en teksten. Onderstaande tekst maakt indringend duidelijk hoe de herinnering en het gedenken doorwerkt tot ver in de toekomst.

*Deze eed heb ik gezworen,
alles te onthouden.*

*Te onthouden,
niets te vergeten
tot de tiende generatie,
tot mijn vernedering verdwijnt
tot het laatste toe, helemaal.*

*Totdat ophouden geheel
de slagen, de leertijd voorbij.*

*Ik zweer dat
niet vergeefs ging voorbij
de nacht van verschrikking,*

*ik zweer dat ik niet
verder zal leven onveranderd,
alsof ik niets geleerd had,
ook nu niet.*

Abraham Shlonsky

Seder Tov Lehodot, Teksten, gebeden en diensten voor weekdays, Sjabbat en andere gelegenheden,
Verbond van Liberaal-Religieuze Joden in Nederland, Amsterdam, 2001, p. 419.

In het House of Prayer and Study (HOPS) in Nes Ammim hangt een gedicht van Gerty Spies. Je kunt er niet omheen als je daar een viering meemaakt. Gerty Spies (1897-1997) was een Duitse Jodin en overlevende van Theresienstadt. Ik zet er mijn vertaling naast.

*What is the guilt of the innocent?
When does it begin?
It begins when he – calmly
And with hanging arms
Shrugging his shoulders,
Standing aside,
The coat buttoned up
Lighting a cigarette saying:
One can't do anything.
Look, there begins the guilt
Of the innocent.*

*Vertaling door Eeuwout Klootwijk:
Wat is de schuld van de onschuldige?
Hoe begint het?
Het begint als hij – kalm –
en met zijn armen losjes naast zijn lichaam
zijn schouders ophaalt
en terzijde staat
zijn jas dichtgeknoopt
en een sigaret opsteekt, terwijl hij zegt:
Je kunt er niets aan doen.
Kijk, daar begint de schuld
van de onschuldige.*

Gebed

Eeuwige, Bron van Leven,

Vandaag staan we stil bij de mensen

*die tijdens de Tweede Wereldoorlog omgekomen en vermoord zijn,
vernietigd, omdat zij Joods waren.*

*Wereldwijd worden vandaag tijdens de Holocaust Herdenking
de vele miljoenen slachtoffers herdacht, Joden, Sinti en Roma.*

En met hen en in hen de vele miljoenen mensen

bij andere genocides en volkerenmoord tot in onze dagen.

Onbeschrijfelijk, niet te begrijpen, onvoorstelbaar.

Herinner U de namen.

Koester de namen die wij niet eens kennen,

vergeten zijn, of niet kunnen kennen omdat het er te veel zijn.

Vergeet nooit uw volk, wees trouw aan uw verbond.

Laat de herinnering aan het onmogelijke dat werkelijkheid werd nooit vervagen.

Laten wij niet afzijdig blijven staan als er een beroep op ons gedaan wordt.

Laat er nooit meer Auschwitz zijn,

en leer ons hoe wij daartoe kunnen opstaan door ons te verzetten tegen

ontmenselijking en ten hemelschreiend onrecht.

Gedenk uw volk en laat het niet vallen.

*Ds. Eeuwout Klootwijk is werkzaam voor Kerk en Israël (dienstenorganisatie Protestantse Kerk),
daarnaast predikant in Oost-Souburg*